

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

ISSN 2591-0884

<https://doi.org/10.54356/MA>

Letnik 7 (2024), št. 2 / Year 7 (2024), No. 2

Prejeto / Received: 28. 03. 2024

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Scientific article

<https://doi.org/10.54356/MA/2024/KYMO2115>

VARSTVO DOKUMENTARNEGA IN ARHIVSKEGA GRADIVA V LUČI POPLAV NA KOROŠKEM V LETU 2023

dr. Vinko SKITEK

arhivski svetovalec, Pokrajinski arhiv Maribor, Enota za koroško območje,
Ravne na Koroškem, Slovenija
vinko.skitek@pokarh-mb.si

Izvleček:

Avtor se v prispevku dotika problematike poplav in njihovega vpliva na hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva v Koroški statistični regiji. V začetku predstavi poplave, ki so v preteklih letih prizadele Koroško, in pri tem izpostavi pomen pretoka koroških rek Drave, Meže in Mislinje. V nadaljevanju spregovori o načelih dolgoročne varne hrambe dokumentarnega in arhivskega gradiva ter o problematiki umeščanja arhivskih depojev v prostor. Prispevek zaključi s primeri poplavljenega dokumentarnega in arhivskega gradiva na Koroškem ter potekom njegovega reševanja. V zaključku pa podaja nekaj predlogov za boljšo pripravljenost javne arhivske službe na tovrstne dogodke v prihodnosti.

Ključne besede:

Koroška, Mežiška dolina, Dravograd, poplave, arhivsko gradivo

Abstract:

Protection of Records and Archives in the Light of 2023 Carinthia Floods

The author addresses the issue of floods and their impact on the preservation of records and archives in the Carinthia Statistical Region. He begins by presenting the floods that have affected Carinthia in recent years, highlighting the importance of the flow of the Carinthian rivers Drava, Meža and Mislinja. He then discusses the principles of long-term safe custody of records and archives and the problems of locating archival depots in the region. The paper concludes with examples of flooded records and archives in Carinthia and the process of their rescue. It concludes with some suggestions for better preparedness of the public archival service for such events in the future.

Key words:

Carinthia, the river Meža valley, dravograd, floods, archives

1 Uvod

Obsežne poplave, ki so prizadele Koroško leta 2012 in 2023, so v obeh primerih naredile ogromno škode na stanovanjskih in industrijskih objektih ter prometni infrastrukturi. Delo štabov civilne zaščite ter intervencijskih ekip je bilo najprej usmerjeno v zagotavljanje pomoči ljudem, ki so jim narasle vode bodisi zalile ali pa celo odnesle stanovanjske objekte. Hkrati se je pričelo hitro izvajati najbolj nujne ukrepe za preusmeritev vodotokov v njihove naravne struge in ponovno vzpostavljati uničene prometne povezave. Nedvomno je najbolj pomembno v takšnih situacijah reševanje človeških življenj in premoženja ljudi. Hitro je potekalo tudi reševanje industrijskih območij, saj lahko, kot se je izkazalo v Mežiški dolini, obsežne poplave povzročijo dodatno ekološko škodo s tem, ko na poplavljenih območjih nanašajo mulj in naplavine, kontaminirane s težkimi kovinami (kadmij, svinec, cink ...). Povsem v ozadju se ob tovrstnih nesrečah porajajo vprašanja, kako je s poplavljenim dokumentarnim in arhivskim gradivom, ali se ga bo sploh reševalo in ali ga je mogoče še rešiti. Nemalokrat se ob takih dogodkih pojavijo pri odgovornih tudi ocene v smislu, *»kaj se nam je treba ukvarjati še s tem premočenim papirjem, ko pa imamo dovolj drugega dela«*. Žal marsikdo takrat ne pomisli, da se med poplavljenim dokumentarnim in arhivskim gradivom lahko nahajajo unikatni dokumenti, ki so lahko zelo pomembni za posameznika. Arhivisti, ki se zavedamo pomembnosti arhivskega gradiva za pravno varnost ljudi, se zgrozimo že ob misli na to, da bi bil v poplavih uničen arhiv kakšnega šolskega centra, sodišča ali pa zdravstvene ustanove. Vemo namreč, da so dokumenti, hranjeni v teh in drugih ustanovah, pogosto unikatni in nenadomestljivi. Le kdo bi ob današnjem pogostem menjavanju služb upal pomisliti, da bi moral zaradi v poplavih uničene šolske dokumentacije pri svojih npr. 50 letih ponovno sesti v šolske klopi. Na srečo je bilo kljub obsežnim poplavam na Koroškem poškodovanega ali pa uničenega malo dokumentarnega gradiva. Prispevek se bo zato dotikal vprašanja poplavne ogroženosti na Koroškem in z njo povezanih zakonskih obveznosti, ki jih imajo javnopravne osebe na področju materialnega varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva. Izpostavljena bo tudi problematika umeščanja skladiščnih in depojskih objektov v prostor. Pri tem bodo izpostavljeni primeri največjih koroških občin glede na število prebivalcev: Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Prevalje in Dravograd.

2 Hidrografske razmere na Koroškem – kratek oris

Koroška statistična regija, kakor se je izoblikovala v letih po drugi svetovni vojni, je sestavljena iz treh dolin: Dravske, Mežiške in Mislinjske doline. Celotno navedeno območje leži na severu Republike Slovenije ob stiku južnih in centralnih Alp ob avstrijski meji. Nad njenimi dolinami se dvigujejo pohorsko hribovje, Kozjak in Karavanke ter Kamniško-Savinjske Alpe. Omenjene tri doline nosijo imena po rekah Dravi, Meži in Mislinji. Slednja izvira na Pohorju in teče proti severovzhodu do Otiškega Vrha, kjer se izliva v reko Dravo. Njeno porečje sestavljajo potoki Glažutnica, Brložnica, Dovžanka, Tunjav, Barbarski potok, Trobeljščica, Lakužnica, Medvedov graben, Mevlja, Suhodolnica in Selčnica. Meža izvira v sosednji Avstriji na pobočjih slemena Snežnik-Javornik nad Koprivno v občini Železna Kapla/Eisenkappel. Pri Maroldčevi planini, nedaleč od državne meje, ponikne ter se nad kmetijo Kos v Koprivni zopet pojavi v obliki drugega izvira. V nadaljevanju teče deloma proti severovzhodu, deloma proti vzhodu in se v Dravogradu izliva v reko Dravo. Njeno porečje sestavljajo večji in manjši potoki, pri čemer velja omeniti samo večje: Koprivna, Topla, Helenski potok, Bistra, Javorski potok, Jazbinski potok, Šumc, Šentaneljska reka, Leški potok, Barbarin Potok, Zelenbreški potok, Suha in Hotulja (tudi Hotuljka). Del reke Meže je v Črni speljan v vodni rov za pogon podzemnih hidroelektrarn nekdanjega rudnika svinca in cinka Mežica. Tam se ji pridružijo tudi podzemne rudniške vode. Tako obogaten del Meže se ponovno združi z

matično reko na Prevaljah, kjer pride vodni rov na površje. Reka Drava izvira v Italiji na Toblaškem polju na pobočjih hriba Cima Nove Dobbiaco (po nemško Neunerkogel). Nato teče skozi Republiko Avstrijo in pri Viču pri Dravogradu vstopi v Slovenijo. Na tem mestu njenih pritokov, ki ležijo nižje od Dravograda, ni potrebno naštevati, saj niso pomembni z vidika poplavne ogroženosti na Koroškem. Skupna značilnost pritokov vseh treh koroških rek je ta, da so vsi hudourniškega značaja. To pomeni, da imajo vsi strm padec in spremenljivo strugo v gorskem oziroma hribovitem svetu. Njihova vodnatost se izrazito okrepi ob močnih padavinah, ki lahko za seboj puščajo hudourniške struge in večje količine naplavin (Matijević, 2020).¹ Vsi narasli pritoki povečujejo tako tudi vodnatost rek, v katere se izlivajo. Vse to se na koncu izraža v občasnih in manj obsežnih poplavih na obeh rečnih bregovih in ob sotočjih rek. Poplave večjega obsega so Koroško prizadele v letih 1900, 1924, 1926, 1953, 1956, 1961, 1964, 1966, 1973, 1990 in 2012 in 2023 (Matijević, 2020; Komac, Natek, Zorn, 2008, str. 131, 132).

Ko je govora o poplavih, je dobro poznati nekatere specifične največjih vodotokov, kot so njihovo porečje, rečni režim in višina njihovega pretoka. Za reki Mežo in Mislinjo je značilno, da imata alpski snežno-dežni režim, kjer je prvi višek rečnega vodostaja v pomladanskih mesecih, ko pride do taljenja snega v sredogorju in visokogorju. Drugi višek pa sledi jeseni zaradi običajno obilnejših jesenskih padavin. V nasprotju z njima ima reka Drava dežno-ledeniški oziroma fluvio-glacialni režim, kar pomeni da ima najvišje pretoke meseca junija v času taljenja ledenikov, ko se pri večini drugih rek že kažejo posledice poletne suše (Matijević, 2020; Komac, Natek, Zorn, 2008, str. 131, 132). Porečje Meže meri 551,68 km² in je sestavljeno iz prepustnih in močno zakrasielih kamnin Pece, Uršlje gore, Raduhe in Olševe (Kolbezen, 1998). Ob novembrski poplavi 1990 je na vodomerni postaji Otiški Vrh I dosegla pretok 371 m³/s. S pretokom 368,7 m³/s se je reka Meža ob poplavih leta 2012 prej približala rekordu iz leta 1990. Obakrat so se v zgornjem delu porečja sprožili številni zemeljski plazovi in na več mestih poškodovali lokalne ceste. Meža je tudi marsikje razdejala strugo in naredila veliko škode na vodni infrastrukturi. V poplavih med 4. in 8. avgustom 2023 je reka Meža podrla vse obstoječe rekorde glede svojega pretoka, saj je imela pri hidrološki postaji Otiški Vrh I pretok v količini 517 m³/s.²

Porečje reke Mislinje meri 238,6 km². Podatka o količini pretoka reke Mislinje na hidrološki postaji v Otiškem Vrh I iz časa lanskimi poplavi ni, saj jo je narasla Mislinja uničila. Je pa bila izmerjena druga najvišja višina vodne gladine v letih 1973–2023, in sicer 3,40 m. Sklepamo lahko, da je moral biti tudi pretok Mislinje rekorden v času lanskimi poplavi. Povprečen pretok Mislinje sicer znaša samo 4,63 m³/s, kar je samo tretjina običajnega pretoka reke Meže, ki je pri 12,11 m³/s. Leta 1990 so na hidrološki postaji Otiški Vrh I izmerili dotlej največji pretok Mislinje, znašal je 189 m³/s. In če je kazalo, da so bile poplave leta 1990 višek možnega, so jih tiste iz leta 2012 še precej presegle, saj je imela Mislinja najvišji pretok v količini 230 m³/s. Poplave, ki so opustošile Mislinjsko dolino v letih 2012 in 2023, so povzročile pravo razdejanje. Z erozijskim delovanjem je na mnogih mestih močno spodjedla rečne bregove, poplavlila je velik del poplavne ravnice vzdolž skoraj celotnega toka od Mislinje navzdol. Ob tem je nanese veliko količino naplavin, zalila je tudi številne stanovanjske hiše, trgovine in druge poslovne

¹ Imena potokov so povzeta po spletnem zemljevidu Slovenije – Geopedija.

² Arhiv površinskih voda, reka Meža, hidrološka postaja Otiški vrh 1, pridobljeno 22. 3. 2024 na spletni strani: https://vode.arso.gov.si/hidarhiv/pov_arhiv_tab.php; Urad za meteorologijo, Izjemne poplave v Sloveniji med 4. in 8. avgustom 2023, pridobljeno 26. 3. 2024 s spletne strani: http://rte.arso.gov.si/vode/poro%c4%8dila%20in%20publikacije/Porocilo_visoke_vode_in_poplave_avg_2023.pdf.

prostore, več industrijskih obratov ter močno poškodovale ceste (Komac, Natek, Zorn, 2008, str. 131, 132; Globevnik, 2014, str. 10-31).³

Reka Drava je seveda precej bolj vodnata kot Meža in Mislinja, saj jo z vodo napajajo številne avstrijske reke. Njen običajni pretok pri Labotu/Lavamünd in Dravogradu znaša okrog 600 m³/s. Rekordni pretok je dosegla leta 2012, ko je njen pretok dosegel 2600 m³/s in s tem presegel pretok 2500 m³/s iz leta 1965.⁴ Pri reki Dravi je velja omeniti manj znano dejstvo, da ob najvišjih pretokih praktično zapira sotočje z reko Mežo v Dravogradu in ji s tem dodatno dviguje rečno gladino. Posledice so se pokazale ob poplavah tako leta 2012 kot tistih leta 2023, ko je reka Meža v celoti poplavlila naselje Meža pri Dravogradu. Skupaj z Mislinjo pa je zaradi onemogočenega odtekanja poplavlila celotno industrijsko cono v Otiškem Vrhju (Müller et al, 2012). Za nastanek poplav navajajo hidrologi več vzrokov. Med prvimi velja omeniti visoke vode vodotokov, ki so običajno posledica velike količine padavin. K temu lahko na Koroškem dodamo tudi moteno obratovanje HE Dravograd, ki bi jo povzročilo zagozdno plavje ali pa mehanska okvara zapornic. Drugi vzroki, ki tudi vplivajo na nastanek poplav, so zamašitev kanalizacije ob večjih nalivih, z naplavinami blokirani mostovi in prepusti ter erozija brežin z zaježitvijo ali pa preusmeritvijo hudournika in erozija nasipov (Müller et al, 2012).

Da bi v bodoče vedeli, katera so tista območja, ki jih ogrožajo poplave, so bile na ravni države izdelane karte poplavne nevarnosti. Izdelane so v merilu 1 : 5000 in prikazujejo dosege poplav pri pretokih s povratno dobo deset (Q10), sto (Q100) in petsto (Q500) let. Na podlagi kart poplavne nevarnosti so s kombiniranjem verjetnosti in jakosti pojava izdelane karte razredov poplavne nevarnosti (razred majhne, srednje, velike in preostale poplavne nevarnosti), ki se uporabljajo za določitev pogojev in omejitev za izvajanje dejavnosti in poseganje v prostor. Na podlagi kart poplavne nevarnosti so izdelane tudi karte poplavne ogroženosti, ki prikazujejo kraje z morebitnimi posledicami poplav. Iz navedenih kart so razvidne pričakovane posledice poplav izbrane povratne dobe, ki so opisane s kazalniki, kot so okvirno število ogroženih prebivalcev, število in vrsta gospodarskih in negospodarskih dejavnosti na poplavnih območjih, obrati, ki lahko v primeru poplav povzročijo večje onesnaženje, možna prizadeta zavarovana območja itn. (Matijević, 2020). Za takšna območja se uporablja izraz »območja povečanega vpliva poplav« oziroma OPVP. Za ta območja se upravičeno pričakuje, da lahko pride v primeru poplav do največjih škod na podlagi kriterijev ogroženosti iz poplavne direktive na zdravju ljudi, okolju, kulturni dediščini, gospodarskih dejavnostih, socialni infrastrukturi ter prometni in drugi infrastrukturi. Glede na oceno poplavne ogroženosti Republike Slovenije, ki jo je junija 2019 pripravilo Ministrstvo za okolje in prostor, izhaja, da so na območju Koroške statistične regije kot območja OPVP zabeležena:

- OPVP Prevalje-Ravne na Koroškem-Žerjav (reka Meža),
- OPVP Črna na Koroškem (reka Meža),
- OPVP Slovenj Gradec (reka Meža in Mislinja),
- OPVP Mežica (reka Meža),
- OPVP Dravograd (reka Drava) (Matijević, 2020).

³ Arhiv površinskih voda, reka Mislinja, hidrološka postaja Otiški vrh I, pridobljeno 23. 3. 2024 s spletne strani: https://vode.arso.gov.si/hidarhiv/pov_arhiv_tab.php.

⁴ Agencija Republike Slovenije za okolje, Hidrološko poročilo o poplavah v dneh med 4. in 6. novembrom 2012, pridobljeno 23. 3. 2024 s spletne strani: <http://rte.arso.gov.si/vode/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/Poplave%205.%20-%206.%20november%202012.pdf>.

Kot ugotavlja delni regijski načrt zaščite in reševanja ob poplavah v Koroški statistični regiji, lahko intenzivnejše, obsežnejše in dolgotrajnejše poplave povzročijo tudi verižne nesreče, kot na primer: onesnaženje okolja oziroma nenadzorovano uhajanje nevarnih snovi v okolje, onesnaženje pitne vode, onesnaževanje živil oziroma krme, motnje in prekinitve oskrbe s pitno vodo, prekinitve oskrbe z električno energijo, prekinitve komunikacijskih storitev, pojav nalezljivih bolezni pri ljudeh, pojav oziroma širjenje posebno nevarnih bolezni in drugih bolezni pri živalih in karantenskih bolezni pri rastlinah, poškodbe infrastrukture (poškodbe in porušitve visokih pregrad) in prekinitve transportnih poti (Matijević, 2020).

Poplavne dogodke lahko spremljajo drugi naravni pojavi, globinska in bočna erozija rečnih in potočnih strug, transport in odlaganje erodiranega materiala, zemeljski plazovi, odlomi skalovja in skalni podori ter blatni in drobirski tokovi. Po drugi strani pa lahko poplave nastanejo tudi zaradi drugih nesreč in pojavov, npr. zemeljskih plazov, skalnih podorov, snežnih plazov, potresov, porušitev visokih pregrad, odpovedi delovanja (nenadzorovan dvig) zapornic na jezovih hidroenergetskih objektov ali zaledenitve vodotokov. Ob verižni nesreči, ki je posledica poplave, poteka ukrepanje skladno z načrti zaščite in reševanja glede na nesrečo (nalezljive bolezni pri ljudeh, posebno nevarne bolezni živali, porušitev visokih pregrad itn.) (Matijević, 2020).

Prej omenjeni delni regijski načrt zaščite in reševanja na podlagi Uredbe o vsebini in izdelavo načrtov zaščite in reševanja (Uradni list RS, št. 24/12, 78/16 in 26/19, členi 1–3) ugotavlja, da je z vidika poplavne ogroženosti pomembna tudi zaščita kulturne dediščine. V načrtu pravilno ugotavljajo, da izvajajo priprave in zaščitne ukrepe ter tudi ukrepe reševanja kulturne dediščine ob poplavah lastniki in uporabniki oziroma upravljavci kulturne dediščine, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, in občine. To pomeni, da pri izvajanju zaščite in reševanja kulturne dediščine po potrebi sodelujejo tudi enote in službe civilne zaščite (krajše CZ), prostovoljna gasilska društva in druge sile v okviru sistema zaščite, reševanja in pomoči (krajše ZRP). Zaščita in reševanje kulturne dediščine vključuje tudi premestitev premične kulturne dediščine, če je to potrebno zaradi obsega poplav in nevarnosti za njeno uničenje. Da bi bile občine na tovrstne scenarije pripravljene, morajo podrobno opredeliti vse potrebne korake v svojih občinskih načrtih zaščite in reševanja (Matijević, 2020). Žal pa v delnem regijskem načrtu zaščite in reševanja iz leta 2020 kot tudi v občinskih načrtih zaščite in reševanja zmanjšan iščemo omembo Pokrajinskega arhiva Maribor, ki s svojo Enoto za Koroško izjavi javno arhivsko službo na območju Koroške statistične regije. Ne nazadnje ima Enota Pokrajinskega arhiva Maribor za Koroško na Ravnah tudi lasten arhivski depo, v katerem hrani okrog 1 tekoči kilometer arhivskega gradiva. Zato bi bilo smiselno na to pomanjkljivost opozoriti tudi Izpostavo URSZR Slovenj Gradec in občinski štab Civilne zaščite občine Ravne na Koroškem, ki je omenjeni načrt tudi pripravil.

3 Varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva ter naravne nesreče

Ob nastopu večjih naravnih nesreč je lahko pomanjkljiva skrb za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva zanj usodna. O tveganjih, ki jih za dokumentarno in arhivsko gradivo predstavljajo naravne nesreče, ter kako se mora nanje odzvati arhivska stroka, je obširno pisal že tudi Novak (2011). Dejstvo pa je, da je v času vedno pogostejših ekstremnih vremenskih pojavov pomembno, da se tveganja čim bolj minimalizirajo. Za dolgoročno primerno hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva so v prvi vrsti pomembni primerni arhivski depoji. Medtem ko lahko tveganja nestabilnih mikroklimatskih pogojev v depojih rešujemo z različnimi tehničnimi sredstvi, predstavlja po drugi strani prav lokacija depojev tveganje, ki se ga lahko zameji samo z izdatnimi finančnimi sredstvi. To v praksi pomeni ali ustrezno gradbeno-tehnično zavarovanje

depojev pred naravnimi nesrečami na obstoječi lokaciji ali pa njihova selitev na primernejšo lokacijo. Dejstvo je, da se arhivist v okviru nadzornih obiskov pri javnopravnih osebah sreča z različnimi situacijami. Nekatere imajo dokumentarno gradivo hranjeno v zgledno urejenih prostorih, spet druge v prostorih, ki so manj primerni za hrambo gradiva. Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA; Uradni list RS, št. 30/06 in 51/14) je v prvem odstavku 23. člena glede tega jasen, saj pravi: *»Dokumentarno gradivo se hrani v ustreznih prostorih in opremi, v ustreznih klimatskih pogojih, zavarovano pred vlomom, požarom, vodo, biološkimi, kemičnimi, fizikalnimi in drugimi škodljivimi vplivi, ter zagotavlja dostopnost, kar pomeni varovanje pred izgubo in stalno zagotavljanje dostopa zgolj pooblaščenim uporabnikom ves čas trajanja hrambe, in celovitost, kar obsega nespremenljivost in neokrnjenost ter urejenost tega gradiva.«* Navedeno dopolnjuje tudi prvi odstavek 39. člena istega zakona, ki pravi: *»Javnopravne osebe morajo skrbeti za ohranjanje, materialno varnost, celovitost in urejenost dokumentarnega gradiva, ki ga prejemajo ali nastaja pri njihovem delu, dokler ni iz tega gradiva odbrano arhivsko gradivo.«* Hkrati o globah, ki lahko doletijo kršitelje, govorijo tudi členi 92–97 istega zakona. Kaj točno pomeni materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva, je lepo razloženo v 31. členu Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAG; Uradni list RS, št. 42/17), kjer piše, da materialno varstvo obsega:

- določitev pogojev za ustreznost prostorov in opreme za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva,
- določitev potrebnih ukrepov za zavarovanje dokumentarnega in arhivskega gradiva pred tatvino, vlomom, obrabo, prahom, ognjem, vodo, neustrezno temperaturo in vlago, svetlobo in škodljivimi sevanji ter drugimi škodljivimi biološkimi, kemičnimi in fizikalnimi vplivi.

Navedeno pomeni, da je potrebno arhivske depoje in njihovo opremo vzdrževati v snažnem stanju. Hkrati je potrebno depoje redno, vsaj enkrat mesečno, pregledati in sproti odpravljati okoliščine, ki bi lahko povzročile poškodbe na hranjenem gradivu. V depojih je potrebno zagotoviti ustrezno temperaturo in vlago ter voditi evidence o njihovem merjenju. Poskrbeti je potrebno za redno zračenje depojev, stalno vzdrževanje naprav za preprečevanje in gašenje požara, izklapljanje razsvetljavo, ko ni nikogar v depojih, in preprečevati nepooblaščen vstop v depo. O tem, kakšni morajo biti arhivski depoji, natančneje razloži 32. člen UVDAG. Arhivski depoji se morajo v skladu z uredbo uporabljati samo za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva. Hkrati morajo biti ločeni od drugih prostorov, varni pred vdorom vode, vlago, požarom, potresom, nepooblaščenim vstopom, strelo ter ustrezno ločeni od plinskih, vodovodnih in kanalizacijskih napeljav, kurišč, dimovodov, glavnih vodov centralne kurjave, električnih napeljav, ki niso namenjene delovanju depojev, ter podobnih nevarnih napeljav in sistemov. Depoiji morajo biti grajeni tako, da zagotavljajo stabilne in ustrezne mikroklimatske pogoje za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva, ustrezno hidro- in toplotno izolirani, opremljeni z ustrezno električno napeljavo s centralnim izklopom električnega toka v vseh depojih in opremljeni s svetili, ki ne oddajajo škodljivih sevanj. Hkrati se v depojih ne sme hraniti gorljivih, vnetljivih in drugih nevarnih snovi. Oprema, vgrajena v arhivske depoje, mora biti funkcionalna, mehansko, kemijsko in biološko stabilna. V depojih je potrebno namestiti ustrezne gasilne aparate ali gasilne sisteme, naprave za merjenje oziroma uravnavanje stopnje vlažnosti in temperature, naprave za javljanje požara, nepooblaščenega vstopa in izliva vode, naprave za zaščito pred škodljivimi sevanji, ustrezno tehnično opremo za vse zvrsti in formate dokumentarnega in arhivskega. Glede hrambe dokumentarnega in arhivskega gradiva v digitalni obliki morajo imeti arhivski depoji naprave za neprekinjeno električno napajanje.

Vsa navedena oprema arhivskih depojev mora omogočati pregledno namestitvev dokumentarnega in arhivskega gradiva, njegovo zavarovanje pred poškodbami, omogočati mora tudi lahek dostop do gradiva in preprosto čiščenje. Vedno je ob tem potrebno paziti, da je depoje možno prezračiti na način kroženja zraka ter da je vgrajena oprema skladna z Zakonom o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1; Uradni list RS, št. 43/11).

Na podlagi vsega naštetega se lahko upravičeno zastavi vprašanje, ali javnopravne osebe na Koroškem dovolj vestno skrbijo za svoje dokumentarno in posledično tudi arhivsko gradivo. Izkušnje iz kontrolnih obiskov kažejo, da enoznačnega odgovora ni. Na deklarativni ravni vse javnopravne osebe pritrujejo, da je potrebno hraniti dokumentarno gradivo v skladu z zakonskimi predpisi in da bo le na ta način zagotovljena ustrezna dolgoročna hramba tega gradiva ter zagotovljena njegova avtentičnost, celovitost, izpovednost, pravna vrednost in zgodovinski pomen. Hitro pa se stvari okrog primernih pogojev za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva zapletejo, ko pogovor nanese na finančna sredstva, ki so potrebna za zagotovitev primernih pogojev. Ničkolikokrat slišana fraza, *»saj mi bi uredili depoje, kot je potrebno, a nam ustanovitelj ne odobri finančnih sredstev za takšno investicijo«*, je dobro znana vsakemu arhivistu. In prav glede tega so si vse javnopravne osebe, ne glede na ustanoviteljstvo, med seboj zelo podobne. Mogoče na prvi pogled nekoliko nenavadna, a za razumevanje ključna, je delitev javnopravnih oseb glede na njihovega ustanovitelja. Javnopravne osebe lahko namreč glede na ustanoviteljstvo razdelimo v tri skupine:

- 1. skupina, katere ustanovitelj je država oziroma Republika Slovenija,
- 2. skupina, katere ustanovitelj je lokalna skupnost,
- 3. skupina, katere ustanovitelj je zasebna pravna ali fizična oseba.

Vsem trem skupinam je skupno, da osnovne materialne pogoje za delovanje javnopravnih oseb zagotavlja njihov ustanovitelj. To je lepo razvidno na primer iz členov 7–12 Zakona o zavodih (Uradni list RS, št. 12/91, 8/96, 36/00), kjer med drugim piše, da mora akt o ustanovitvi vsebovati tudi sredstva, ki so zavodu zagotovljena za ustanovitev in začetek dela. Zagotovljeni pa morajo biti ob njegovi ustanovitvi tudi viri, načini in pogoji pridobivanja sredstev za delo zavoda. Med te osnovne materialne pogoje za delovanje spadajo seveda tudi prostori, kjer javnopravna oseba opravlja svojo dejavnost. Ustanovitelji javnopravnih oseb običajno poskrbijo, da so delovni prostori zaposlenih v njihovih institucijah primerni za delo, saj jim to nalaga že 7. člen Zakona o varnosti in zdravju pri delu (Uradni list RS, št. 43/11). Na potrebo po primernem prostoru za arhiv se pogosto pozabi že v času načrtovanja poslovnih prostorov ali pa ob selitvi v obstoječe prostore. Žal se ustanovitelji javnopravnih oseb pri iskanju poslovnih prostorov običajno osredotočajo na obstoječe in prazne objekte, ki pa niso nujno primerni za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva. Za hrambo le-tega se zato pogosto najdejo podstrešja, kleti, zaklonišča, kratka prostori, ki v osnovi niso namenjeni hrambi papirne dokumentacije. Da v takih neprimernih prostorih gradivo še hitreje propada, je seveda neizpodbitno dejstvo. Če prostori, kjer deluje javnopravna oseba, ležijo na poplavno ogroženem območju je vsa stvar še toliko bolj alarmantna. V sedanjem času vedno ekstremnejših vremenskih pojavov je zato ključnega pomena, da arhivske depoje oziroma arhivska skladišča umestimo na takšne lokacije, ki so poplavno varne, hkrati pa varne tudi z vidika geološke stabilnosti tal. A na tej točki se ustanovitelji javnopravnih oseb srečajo z veliko omejitvami, ki jih pri umeščanju objektov v prostor povzročajo sprejeti oziroma nesprejeti občinski prostorski načrti. Te so sprejele občine na podlagi Zakona o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt; Uradni list RS, št. 33/07). V letu 2021 je navedeni zakon zamenjal Zakon o urejanju prostora (ZUREP-3; Uradni list RS, št.

199/21). Občine z njim določajo cilje in izhodišča prostorskega razvoja občine, rabe prostora in pogoje za umeščanje posegov v prostor ter načrtujejo prostorske ureditve lokalnega pomena. Prostorski razvoj posameznih območij pa občine podrobneje opredelijo z občinskim podrobnim prostorskim načrtom (OPPN). Z njim so podrobneje določena območja namenske rabe prostora in prostorski izvedbeni pogoji. Namensko oziroma podrobno rabo prostora je seveda možno tudi spremeniti v skladu s prej omenjenim Zakonom o urejanju prostora (ZUREP-3; Uradni list RS, št. 199/21), a je to zelo dolgotrajen proces, saj v njem sodeluje več nosilcev urejanja prostora in je točno časovnico sprejetja akta o spremembah nemogoče natančno določiti. To je lahko še posebej problematično, ko so za izgradnjo nekega objekta predvidena finančna sredstva iz domačih ali pa tujih razpisov, katerih poraba je časovno omejena. Pred sprejetjem ustreznega akta o spremembah OPN namreč ni možno vlagati dokumentacije, potrebne za izdajo gradbenega dovoljenja, kajti OPN je osnova za pripravo te dokumentacije.⁵ Ko je govora o arhivskih depojih, je pri tem potrebno razlikovati med depoji oziroma industrijskimi skladišči in arhivskimi depoji za hrambo premične kulturne dediščine. Naj kot primeri služijo podatki iz občinskih prostorskih načrtov največjih štirih koroških občin: Dravograd, Prevalje, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec. Skladišča oziroma industrijske depoje je v skladu s smernicami občinskih prostorskih načrtov možno graditi na zemljiščih za gradnjo proizvodnih dejavnosti (območja IP in IG). Območja IP oziroma območja proizvodnih dejavnosti so namenjena pretežno industrijski proizvodnji ter spremljajočim storitvenim in servisnim dejavnostim. Bolj primerna za gradnjo skladišč so na primer v skladu s 119. členom občinskega prostorskega načrta občine Ravne območja, namenjena gospodarskim conam oziroma območja IG. Ta so namenjena skladiščni, prometni, trgovski, poslovni in proizvodni dejavnosti. Podrobneje se na teh območjih lahko gradijo upravne in pisarniške stavbe, trgovske in druge stavbe za storitvene dejavnosti, postaje, terminali, stavbe za izvajanje elektronskih komunikacij in garažne stavbe (OPN, Občina Ravne, 2013). Glede na podatke iz prostorskega informacijskega sistema občin (PISO) gre na območju občine Ravne na Koroškem za območje nekdanje železarne oziroma Zaokroženega gospodarskega območja (ZGO), obrtne cone v Dobji vasi in zemljišča med železniško progo in ZGO (OPN, Občina Ravne, 2013). V Slovenj Gradcu je gradnja skladišč mogoča samo v obstoječih industrijskih conah pri rekah Mislinji in Suhodolnici (OPN, Mestna občina Slovenj Gradec, 2017). Na območju občine Dravograd je gradnja skladišč omogočena samo na območju obstoječe obrtne cone Otiški vrh (OPN, Občina Dravograd, 2015). Na Prevaljah je gradnja skladišč mogoča na obstoječih industrijskih območjih in obrtnih conah ob reki Meži (OPN, Občina Prevalje, 2015). In če gre v primeru Raven za območje težke kovinskopredelovalne industrije in manjše poplavne ogroženosti v primeru 100-letnih in 500-letnih poplav, so območja, primerna za gradnjo skladišč, v občinah Dravograd, Prevalje in Slovenj Gradec na poplavno zelo ogroženih lokacijah (primer 100-letnih in 500-letnih poplav, Atlas okolja).

Za gradnjo arhivskih depojev, primernih za hrambo premične kulturne dediščine, pridejo v skladu z občinskimi prostorskimi načrti v poštev:

- osrednja območja centralnih dejavnosti (CU), ki so namenjena oskrbnim, storitvenim in družbenim dejavnostim in bivanju,
- druga območja centralnih dejavnosti (CD), kjer prevladuje določena dejavnost razen stanovanj.

⁵ Podrobneje glej navedeni zakon o urejanju prostora in podatke o občinskih prostorskih aktih na spletni strani: <https://www.gov.si/teme/obcinski-prostorski-akti/>.

Od navedenih so za gradnjo arhivskih depojev najbolj primerna zadnja. Podrobneje pa se delijo na:

- CDi oziroma objekte s področja vzgoje, izobraževanja in športa,
- CDz oziroma objekte s področja zdravstvene dejavnosti,
- CDk oziroma objekte s področja kulturne in verske dejavnosti (OPN, Občina Ravne, 2013).

Prav ta območja, ki so v skladu z občinskimi prostorskimi načrti primerna za gradnjo arhivskih depojev, so v naravi najbolj pozidana. V primeru Raven na Koroškem so to območja starega mestnega jedra oziroma nekdanjega trga Guštanj, celotno naselje Javornik, del naselja Čečovje, območji pri Osnovni šoli Prežihovega Voranca in Šolskem centru Ravne ter del naselja Dobja vas. Na tem mestu velja omeniti, da je na podlagi prej omenjenih določil tudi del naselja Kotlje primeren za gradnjo arhivskih depojev, predvsem del naselja ob nekdanji sušilnici hmelja (OPN, Občina Ravne, 2013).

Na območju Slovenj Gradca zajemajo ta območja staro mestno jedro, območja naselja Stari trg, del območja industrijske cone med Slovenj Gradcem in Starim trgom ter del industrijskega območja na zahodni in jugozahodni strani Slovenj Gradca ob reki Mislinji (OPN, Mestna občina Slovenj Gradec, 2017).

V Dravogradu se območja centralnih dejavnosti, ki so primerna za gradnjo arhivskih depojev, nahajajo deloma v obrtni coni Otiški Vrh, na desnem bregu Drave pri avtobusni postaji in na levem bregu Drave, kjer se nahaja staro trško jedro Dravograda (OPN, Občina Dravograd, 2015).

Na Prevaljah so območja, primerna za gradnjo arhivskih depojev, omejena na pas mesta, ki teče ob glavni cesti Ravne–Poljana, in na del prevaljskega naselja Na Fari. Pri tem je območje ob glavni cesti že v celoti pozidano in tudi poplavno ogroženo tako od 100-letnih kot tudi 500-letnih poplav. Manj pozidano je območje dela naselja Na Fari in tudi varno z vidika poplavne ogroženosti. Kljub temu pa je na tem območju delujoča lesnopredelovalna industrija (OPN, Občina Prevalje, 2015).

Skupno vsem trem mestom je, da so vsa navedena območja, kjer je v skladu z navedenimi zakonskimi predpisi možno graditi arhivske depoje, skoraj v celoti pozidana. Izjemoma se v naravi najde še kakšno zemljišče, ki pa ima pogosto oteževalno okoliščino v obliki poplavne ogroženosti. Kar tiče poplavne ogroženosti z vidika 100-letnih ali pa 500-letnih poplav, spadajo v primeru Slovenj Gradca vsa navedena območja med zelo ogrožena. Ravno tako območja v Dravogradu, pri čemer je izjema seveda zgodovinsko območje nekdanjega trga Dravograd. Še najboljše jo pri tem odnesejo območja na Ravnah, kjer je poplavno ogrožen samo del starega mestnega jedra. Vsa ostala območja (tudi tisto v Kotljah) so primerna za gradnjo arhivskih depojev, saj se nahajajo na dovolj velikih vzpetinah, da jih 500-letne poplave ne bi ogrozile (ARSO, Atlas okolja).

4 Primeri poplavljenega dokumentarnega gradiva na Koroškem

O tem, kako so poplave v preteklosti vplivale na hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva na Koroškem, je težko soditi, saj niso ohranjeni kakšni dokumenti, ki bi razkrivali morebitno škodo na gradivu in nadaljnje rokovanje z njim. Kljub temu pa je znanih nekaj primerov, ki bodo na kratko predstavljeni v nadaljevanju.

Prvi primer se nanaša na poplave v Dravogradu leta 2012. Ob tedanjih poplavah je bil uničen del dokumentarnega gradiva tamkajšnjega zdravstvenega doma. Gradiva sicer niso zalile poplavne vode, saj je stavba ZD Dravograd visoko nad strugo reke Drave, ampak so ga zalile fekalije, ki so iz kanalizacijskih cevi vdrle v prostor. Hramba gradiva v garaži zdravstvenega doma se je torej izkazala za popolnoma neprimerno. Tako poškodovanega gradiva niso poskušali reševati, pravzaprav o reševanju niso niti razmišljali, ampak so ga preprosto dali v uničenje.⁶

Drugi primer se je zgodil v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec v začetku junija 2022, ko je prišlo do vdora meteornih vod v kletne prostore bolnišnice. To ni bil prvi tovrsten primer, je bil pa prvi, ki je poplavlil dokumentarno gradivo, in sicer v tamkajšnji diabetični ambulanti. Voda je segala v prostoru okrog 20 cm visoko. Do te višine je bil tudi poplavljen arhiv ambulate oziroma kartoteke pacientov (okrog 8 tekočih metrov). Na podlagi navodil pristojnega javnega arhiva je vodstvo bolnišnice hitro odreagiralo in našlo v sami bolnišnici dovolj zamrzovalnih skrinj, kjer so lahko zamrznili poplavljeno dokumentarno gradivo. Pri procesu zamrzovanja in kasnejšega odtajevanja ter sušenja dokumentarnega gradiva so se držali strokovnih usmeritev, ki so jih pridobili od Pokrajinskega arhiva Maribor in od Centra za konzerviranje in restavriranje pri Arhivu Republike Slovenije. Sam postopek sušenja je zaradi omejenih prostorskih pogojev trajal skoraj leto dni, toda gradivo so uspeli v celoti rešiti.⁷

Večje težave na področju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva so povzročile poplave 4. avgusta 2023. Kot prvi primer se lahko navede poplavljen dokumentarno gradivo Društva pihalni orkester železarjev Ravne. Poplavne vode so v celoti zalile glasbeni dom, v katerem ima društvo svoje prostore in ki stoji ob potoku Suha na Ravnah. Dokumentarno gradivo o delovanju društva in note skladb so hranili deloma v lesenih in deloma v kovinskih omarah. Te so zavarovale gradivo do te mere, da je bilo v veliki meri samo zmočeno zaradi poplavne vode, ne pa tudi umazano od mulja. Ocena poplavljenega gradiva se giblje pri okrog 15 tekočih metrih. Ob ogledu poplavljenega gradiva so v društvu sklenili, da novejših notnih zapisov ne bodo reševali, saj jih bodo lahko pridobili od drugih pihalnih orkestrrov v državi. Večjo skrb so jim povzročali notni zapisi avtorskih skladb nekdanjih dirigentov pihalnega orkestra, ki so bili unikati in torej ohranjeni v samo enem izvodu. Te so v skladu z navodili za reševanje poplavljenega arhivskega gradiva dali zamrzniti v bližnjo mesarijo in jih nato postopoma več mesecev odtajevali v obnovljenih prostorih. Tudi v tem primeru je bila uspešno rešena večina dokumentarnega gradiva.⁸

Najbolj prizadet je bil v lanskim poplavah depo Finančnega urada v Dravogradu, ki je lociran v Otiškem Vrhju. Sam Finančni urad ima tudi v svoji matični stavbi v Dravogradu večji depo, ki pa v poplavah ni bil ogrožen, saj je stavba locirana visoko v hribu nad reko Dravo. Vodstvo Finančnega urada je 8. avgusta 2023 obvestilo pristojni arhiv o poplavljenem depju ter razmerah, ki so vladale na tistem območju. Pristojni arhivist za Koroško je 10. avgusta 2023 opravil izredni ogled poplavljenega depja v Otiškem Vrhju.

⁶ Zapisnik o zunanji službi, 20. 9. 2019.

⁷ Zapisnik o zunanji službi, junij 2022.

⁸ Zapiski o terenskem delu, avgust, 2023; prim. <https://www.gov.si/novice/2023-08-07-ravnanje-z-dokumentarnim-in-arhivskim-gradivom-ob-poplavah/>, 26. 3. 2024.

Žal je bilo dokumentarno gradivo 7 dni v celoti pod vodo, preden so uspeli gasilci izčrpati vodo iz depoja in omogočiti dostop v njegovo notranjost. Ob ogledu je pristojni arhivist ugotovil, da je bilo gradivo do višine 170 cm popolnoma onesnaženo z rečnim muljem, ki sta ga s sabo prinesli reki Meža in Mislinja. Poplavna voda je tudi prevrnila nekaj kovinskih ognjevarnih arhivskih omar. Hkrati s tem se je pojavljalo vprašanje onesnaženosti poplavljenega gradiva s težkimi kovinami (svinec, cink, kadmij), ki jih je s sabo prinesla reka Meža. Da so bile kritične vrednosti vseh treh navedenih težkih kovin v rečnem mulju med Črno in Dravogradom krepko presežene, potrjujejo tudi raziskave na Inštitutu Jožef Štefan (Kotnik, Zuliani, 2023). Ta je namreč poplavila industrijsko cono v Žerjavu, poplavila je obrtno cono na Prevaljah in del območja nekdanje Železarne Ravne, kjer opravlja svojo dejavnost precej podjetij s področja kovinskopredelovalne industrije. Dolgotrajna poplavljenost gradiva je povzročila, da je le-to ob izpiranju mulja že razpadalo. Dodatne težave je za gradivo predstavljala tudi nezmožnost nabave zamrzovalnih komor na Koroškem, v katerih bi lahko postopoma reševali zamrznjeno gradivo. Tiste obstoječe v nakupovalnih centrih glede na obvestila Finančnega urada v Dravogradu niso zagotavljale dovolj nizke zamrzovalne temperature ali pa jih njihovi lastniki iz strahu pred kršenjem strogih higienskih standardov niso bili pripravljeni odstopiti za potrebe zamrzovanja poplavljenega arhivskega gradiva.

Vprašanje, ki se je v tej situaciji postavilo samo od sebe, je seveda, za kakšno vrsto gradiva gre v primeru poplavljenega dokumentarnega gradiva in ali se med njim nahaja tudi arhivsko gradivo. Skupno je bilo v poplavljenem depoju okrog 100 tekočih metrov gradiva. Na srečo je nekje 80 % poplavljenega dokumentarnega gradiva zajemalo dokumentacijo, ki je imela rok hrambe 2, 5 in 10 let. Ker so podatki na tej dokumentaciji hranjeni tudi pri Finančni upravi Republike Slovenije, se je Finančnemu uradu Dravograd po prejemu seznama te v poplavah uničene dokumentacije izdalo dovoljenje za njeno izločitev. Nekje 20 % poplavljenega gradiva pa je bilo dokumentarnega gradiva nekdanjega Carinskega urada Dravograd. Med gradivom, uničenim v poplavah, je bilo tudi sledeče arhivsko gradivo:

- zaključni računi Carinskega urada Dravograd ter Davčnega urada Dravograd od leta 1958 do 2008
- poročila iz let 1987–1993,
- vpisnik dediščine in daril, 1981–2008,
- register prijavljenih napovedi za odmero davka, 1979–1993,
- vpisniki davčne izpostave Slovenj Gradec, 2003, 2004.

Na tej točki si seveda lahko postavimo vprašanje, zakaj Finančni urad ni hranil gradiva na kakšni drugi lokaciji. V skladu s 23. in 39. členom Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (Uradni list RS, št. 30/06, 51/14) bi moral urad hraniti dokumentarno gradivo v ustreznih depojskih prostorih, kjer bi bilo varno pred poplavnimi vodami. O predvidenih globah zaradi pomanjkljive skrbi za dokumentarno gradivo govori 92. člen prej omenjenega zakona. Glede na dejstvo, da poplavljenega depoja niso dosegle poplavne vode prejšnjih obsežnih poplav v letu 2012, so upravičeno domnevali, da se bo tudi ob lanskih poplavah dobro izšlo za tam hranjeno gradivo. Vodstvo dravograjskega finančnega urada je kot preventivni ukrep hranilo gradivo v tem depoju na vseh policah, razen na najnižjih. S tega vidika bi bila zato sodba, da so v finančnem uradu pri hrambi dokumentarnega gradiva ravnali malomarno, gotovo preostra. Sicer so imeli že odbran del arhivskega gradiva, ki bi ga lahko v letih pred poplavo oddali v pristojni javni arhiv, a ga še niso. To čakanje se je zdaj izkazalo za pogubno. S pravočasno izročitvijo odbranega gradiva bi ostal nepoškodovan velik del v poplavah uničenega arhivskega gradiva. Sprotno odbiranje arhivskega gradiva iz

dokumentarnega je torej nujno. Nujno pa mora temu koraku slediti tudi naslednji, to je fizičen prevoz odbranega arhivskega gradiva iz depojev ustvarjalca v depo pristojnega javnega arhiva.

5 Sklep

Lanske avgustovske poplave so na Koroškem pokazale, kako ranljivo je dokumentarno in arhivsko gradivo v ekstremnih vremenskih razmerah. V prihodnje bodo zato toliko bolj potrebni odločnejši in preudarni koraki javne arhivske službe, ki bodo morali biti usmerjeni v bolj obsežno in konkretnjšo pomoč javnopравnim osebam v podobnih situacijah. Zato naj bodo v razmislek podani nekateri predlogi namesto klasičnega zaključka. Prvi konkreten ukrep bi moral razširiti restavratorsko in konzervatorsko dejavnost za papir skupaj z vsemi potrebnimi tehnološkimi sredstvi na območje severovzhodne Slovenije. Ob poplavah takšnih razsežnosti in na toliko lokacijah kot v letu 2023 je namreč nemogoče, da bi obstoječa ekipa iz restavratorskega centra pri Arhivu Slovenije uspešno obvladovala probleme s poplavljenim dokumentarnim gradivom. V naslednjem koraku bi morala biti vzpostavljena mobilna ekipa restavradorjev in konzervatorjev, ki bi poleg osnovnega svetovanja ustvarjalcem izvedla tudi prve zaščitne ukrepe na poškodovanem gradivu ter koordinirala njegovo reševanje. Da ne bi bila kot nekakšen »nebodigatreba« na prizadetih območjih, bi jo morali vključiti v državni sistem zaščite in reševanja. Posodobiti bi bilo potrebno tudi regijske in občinske načrte zaščite in reševanja ob poplavah, ki bi zajemali tudi pristojne javne arhive. Hkrati s prej navedenim je dolžnost države, da določi normativ, koliko zaposlenih mora imeti določen javni arhiv in njegove zunanje enote glede na količino gradiva, ki ga ta arhiv oziroma enota hranita. Odročna lega Koroške se je v lanskim poplavah izkazala za velik problem. Arhivski depoji Enote za Koroško pa so bili zaradi poškodovanih cestnih povezav iz mariborske in celjske smeri več dni nedostopni. Za potrebe dolgoročne hrambe arhivskega gradiva, muzejskih in galerijskih eksponatov na Koroškem je potrebno pričeti umeščati v prostor skupne regijske depoje za potrebe Enote Pokrajinskega arhiva Maribor za Koroško, Koroškega pokrajinskega muzeja in Koroške galerije likovnih umetnosti. Obstoječi depoji muzeja in galerije v Pamečah so bili v lanske letnih poplavah zelo ogroženi od poplavnih vod, a so jih na srečo z dovolj protipoplavnimi vrečami zadržali na pragu stavbe. Hkrati bo s pridobitvijo primernih depojev lahko potekalo hitrejše prevzemanje arhivskega gradiva koroških javnopравnih oseb, s tem pa bo zagotovljena tudi njegova varna dolgoročna hramba. Zaradi omejenih kapacitet za zamrzovanje poplavljenega dokumentarnega in arhivskega gradiva bi bilo primerno narediti spisek podjetij, ki tovrstne kapacitete imajo, in z njimi skleniti potrebne medsebojne dogovore oziroma pogodbe, v katerih bi dorekli ustaljene mehanizme postopanja ob poplavah v prihodnosti. O tem, v kolikšnem obsegu bodo navedeni predlogi ugledali luč sveta, je nemogoče soditi. Vsekakor pa je potrebno, da tovrstne nesreče izkoristimo tudi za razpravo o tem, kako je na ekstremne vremenske dogodke pripravljena slovenska javna arhivska služba in kaj lahko pri svoji pripravljenosti še izboljšamo. Navsezadnje smo v službi prebivalstva in javnopравnih ter zasebnopравnih oseb, zato je prav, da jim ob naravnih nesrečah pomagamo s svojim poznavanjem varne hrambe dokumentarnega in arhivskega gradiva ter reševanjem le-tega, ko je to potrebno.

6 Viri in literatura

Agencija Republike Slovenije za okolje, Geoportal ARSO, Atlas okolja. Pridobljeno 26. 3. 2024 s spletne strani: https://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso.

Agencija Republike Slovenije za okolje. (2012). Hidrološko poročilo o poplavih v dneh med 4. in 6. novembrom 2012. Pridobljeno 23. 3. 2024 s spletne strani: <http://rte.arso.gov.si/vode/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/Poplave%205.%20-%206.%20november%202012.pdf>.

Arhiv površinskih voda, reka Meža, hidrološka postaja Otiški vrh 1. Pridobljeno 22. 3. 2024 na spletni strani: https://vode.arso.gov.si/hidarhiv/pov_arhiv_tab.php.

Arhiv površinskih voda, reka Mislinja, hidrološka postaja Otiški vrh I. Pridobljeno 23. 3. 2024 s spletne strani: https://vode.arso.gov.si/hidarhiv/pov_arhiv_tab.php.

Geografski informacijski sistem Slovenije (GIS). (2015). Občina Prevalje, občinski prostorski načrt občine Prevalje, 2015, kartografski del. Pridobljeno 22. 3. 2024 na spletni strani <https://gis.iobcina.si/gisapp/Default.aspx?a=Prevalje>.

Globevnik, L. (2014). Strokovne osnove za razvoj vodnih virov na porečju reke Mislinje, Ljubljana. Pridobljeno 25. 3. 2024 na spletni strani: <https://www.slovenigradec.si/media/uploads/files/Strokovne%20osnove%20za%20program%20razvoja%20vodnih%20virov%20pore%C4%8Dja%20reke%20Mislinje.pdf>.

Kolbezen, M. (1998). Površinski vodotoki in vodna bilanca Slovenije = Surface streams and water balance of Slovenia. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije. Pridobljeno 26. 3. 2024 s spletne strani https://www.arso.gov.si/vode/publikacije%20in%20poro%C4%8Dila/bilanca6190_2_BESE_DILO.pdf.

Kotnik, J., Zuliani, T. (2023). Avgustovske poplave razgalile Mežiško dolino, v: Novice IJS, št. 207, december 2023, str. 24–26. Pridobljeno 27. 3. 2024 na spletni strani: https://www.ijs.si/ijsw/Novice%20IJS/Desno?action=AttachFile&do=get&target=Novice_z_adnje.pdf.

Matijević, A. (2020). Uprava Republike Slovenije za zaščitno in reševanje, Izpostava Slovenj Gradec, Delni regijski načrt zaščite in reševanja ob poplavih v Koroški regiji. Pridobljeno 22. 3. 2024 s spletne strani: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/URSZR/Izpostava-Slovenj-Gradec/Regijski-nacrti/DELNI-NACRT-POPLAVE-2020.pdf>.

Ministrstvo za naravne vire in prostor, Direktorat za vode, Karte poplavne ogroženosti za občine Dravograd, Prevalje, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec. Pridobljeno dne 22. 3. 2024 s spletne strani: <https://www.gov.si teme/karte-poplavne-nevarnosti-in-karte-poplavne-ogrozenosti-za-obmocja-pomembnega-vpliva-poplav/>.

Müller, M., Novak, G., Rak, G., Prešeren, T., Kompare, K., Kozelj, D. (2012). Katalog poplavnih scenarijev za izlivno območje Meže, Ljubljana. Pridobljeno 21. 3. 2024 s spletne strani, https://www.researchgate.net/publication/325533638_2012_DRA-MUR-CI_Katalog_poplavnih_scenarijev_za_izlivno_obmocje_Meze/link/5b12e789aca2723d997eb3b8/download? tp=eyJjb250ZXh0Ijpb7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmXPY2F0aW9uIiwicGFuZSI6InB1YmXPY2F0aW9uIn19.

Novak, M. (2011). Tveganja in ukrepi v arhivih ob naravnih in drugih nesrečah. V: N. Gostenčnik (ur.). Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Maribor : Pokrajinski arhiv Maribor, 263–278. Pridobljeno 20. 3. 2024 s spletne strani: http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/radenci2011/24_novak_2011.pdf.

Odlok o občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Slovenj Gradec, Uradni list RS, št. 65/17.

Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Dravograd, Uradni list RS, št. 4/2015.

Odlok o občinskem prostorskem načrtu občine Prevalje, Uradno glasilo slovenskih občin, št. 36/2015.

Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Ravne na Koroškem, Uradno glasilo slovenskih občin, št. 7/2013.

Prostorski informacijski sistem občin, Dravograd, Občinski prostorski načrt (OPN) Občine Dravograd, 2015, kartografski del. Pridobljeno 21. 3. 2024 na spletni strani:
<https://www.geoprostor.net/PisoPortal/vstopi.aspx>.

Prostorski informacijski sistem občin, Ravne na Koroškem, Občinski prostorski načrt Občine Ravne na Koroškem, 2013, kartografski del. Pridobljeno 21. 3. 2024 na spletni strani:
<https://www.geoprostor.net/PisoPortal/vstopi.aspx>.

Prostorski informacijski sistem občin, Slovenj Gradec, Občinski prostorski načrt Mestne občine Slovenj Gradec, 2017, kartografski del. Pridobljeno 21. 3. 2024 na spletni strani:
<https://www.geoprostor.net/PisoPortal/vstopi.aspx>.

Urad za meteorologijo. (2023). Izjemne poplave v Sloveniji med 4. in 8. avgustom 2023. Pridobljeno 26. 3. 2024 s spletne strani:
http://rte.arso.gov.si/vode/poro%c4%8dila%20in%20publikacije/Porocilo_visoke_vode_in_poplave_avg2023.pdf.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva, Uradni list RS, št. 42/17.

Uredba o vsebini in izdelavi načrtov zaščite in reševanja, Uradni list RS, št. 24/12, 78/16 in 26/19.

Zakon o prostorskem načrtovanju, Uradni list RS št. 33/07.

Zakon o urejanju prostora, Uradni list RS, št. 199/21, 18/23, 78/23, 95/23 in 23/24.

Zakon o varnosti in zdravju pri delu, Uradni list RS, št. 43/11.

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih, Uradni list RS, št. 30/06 in 51/14.

Zakon o zavodih, Uradni list RS, št. 12/91, 8/96, 36/00.

SUMMARY

PRESERVATION OF CURRENT AND ARCHIVAL RECORDS IN VIEW OF 2023 FLOODS IN CARINTHIA

Vinko SKITEK, Ph. D.

Archival Adviser, Regional Archives Maribor,
Unit for Carinthia, Ravne na Koroškem, Slovenia
vinko.skitek@pokarh-mb.si

The year 2023 will go down in Slovenian history as a year marked by extensive flooding, which affected a large part of the territory of the Republic of Slovenia. One of the more affected areas was the Koroška Statistical Region, which is covered by the Maribor Regional Archives Unit for Koroška. All the major urban settlements in the region are built directly along the Drava, Meža and Mislinja rivers and the many smaller streams that flow into them. In Črna, Dravograd, Mežica, Prevalje, Ravne and Slovenj Gradec, many institutions and companies which are creators of archives under Slovenian archival legislation are located close to these watercourses. As a rule, these creators of archives also have their archival depots in the same building as their headquarters.

However, a few larger creators of archives also keep their permanent collection of records in more than one location. In the event of flooding in 2023, areas close to the confluences of major rivers (Drava, Meža and Mislinja) and streams or exposed to high groundwater levels proved to be problematic. The impact of the floods on archival depots of some institutions and associations was catastrophic, affecting significant parts records stored there. The worst affected were the archival depositories of the Dravograd Financial Office in Otiški vrh and of the Ravne Ironworkers Brass Band in Ravne. The area of the old ironworks in Ravne, where the Carinthian Provincial Museum - Museum Ravne na Koroškem keeps part of its collections, was also flooded. Flood waters also reached the depot of the Carinthian Gallery of Fine Arts and the Carinthian Regional Museum - Museum Slovenj Gradec in Pameče. Despite the rapid response of the authorities to the situation, the main problem of the floods was not only that records were submerged by flood and meteor waters, but also that the water level remained high due to the heavy rainfall, that it was difficult to save them for several days.

In the case of the Dravograd Finance Office depository, records were completely under water for 8 days. Several days of soaking in flood waters contaminated with heavy metals meant that records, or at least a significant part of them, was finally destroyed. A good example of this are records of the former Dravograd Customs Office. Of these, only a small part has been saved. The vast majority of these are registers and control books of the Dravograd Customs Office. The rescuing of this material took place in several phases. In the first phase, it was cleaned of all large pieces of flood silt with water, after which it was dried in an open but covered area. The material was then mechanically cleaned and disinfected again with 96% alcohol. In particular, the various workbooks and customs protocols dried well in this way and their sheets did not stick together. As is often the case in major natural disasters, last year's floods showed that the Slovenian archival profession and the protection and rescue services have a lot of work ahead of them to be better prepared for such events in the future.

O avtorju:

Dr. Vinko Skitek je leta 2009 diplomiral iz zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Na isti fakulteti je leta 2016 obranil doktorsko disertacijo na temo nemške civilne uprave na Koroškem med drugo svetovno vojno. Od leta 2018 naprej je zaposlen v Pokrajinskem arhivu Mariboru, kjer vodi delo na Enoti za Koroško. Je avtor 92 strokovnih in znanstvenih del, vezanih na zgodovino Koroške ter tamkajšnje arhivsko gradivo.

About the author:

Vinko Skitek, Ph. D., graduated in History from the Faculty of Arts, University of Maribor in 2009. In 2016, he defended his doctoral thesis on the German civil administration in Carinthia during the Second World War. Since 2018, he has been working at the Regional Archives in Maribor, where he manages the Carinthia Unit. He is the author of 92 professional and scientific works on the history of Carinthia and its archival material.